

Digitalizálási 1x1 (2. rész) és a WinISIS

Legutóbbi eszmefuttatásomat valahol ott fejeztem be, hogy a megyei lappal való megegyezés értelmében 1997-től hozzájutunk a lap anyagának digitális változatához, s megpróbáltam leírni, miként készítünk a nyersanyagból általunk is elérhető szerkesztőprogrammal kezelhető szöveges állományokat. Ennek az írásnak az alapkérdése, hogy mit csináljunk ezekkel a szövegekkel.

A könyvtáraknak ma már tulajdonképpen csak a kezüket kell kinyújtaniuk, hogy számítógéppel olvasható szövegekhez juthassanak. Megszerezhetők ilyen formában a helyi önkormányzat előterjesztései, jegyzőkönyvei, a helyi joganyag, a településekre vonatkozó, internetről letölthető információk, a helyi szerzők művei, a szakdolgozatok, a helyi lapok szerkesztett anyaga ... a lehetőségek – ahogy mondani szokták – szinte korlátlanok.

Tapasztalatból mondom, gyorsan összejön ilyen módon akkora információhalmaz, melynek használatához már segédeszköz lenne szükséges, de e dokumentumok bibliográfiai szintű feltáráshoz, tárgyszavazásához nem igazán fűlt a fogunk (bár kétségtelen, hogy a *statisztikai adat-szolgáltatás* szempontjából e megoldás sokkal üdvösebb lenne), no meg *ebben az esetben* ez a fajta eljárás nem is tűnt túl célszerűnek. Szétnéztünk tehát, és megoldásokat kerestünk a teljes szövegben való keresés megvalósítására.

Az elfogadható megoldással kapcsolatban viszonylag kevés követelményünk volt. Olyan programot kerestünk, amelyik olcsó (lehetőleg ingyen van...), korlátozás nélkül továbbadható használatra a többi (elsősorban megyénkbeli) könyvtár számára, működőképes winchesteren, CD-ROM-on és helyi hálózaton. (Mivel e dokumentumok java része az interneten nem tehető közzé, az ott használt keresőprogramok nem jöhettek szóba.) No és persze: *megfelelően kezelni a magyar ékezeteket!* Ez utóbbi kritériumon buktak meg egyébként szinte kivétel nélkül a freeware programok, pedig sokszor vértett a szívem értük...

Fontos lett volna még, hogy – legalább a visszakeresés szempontjából – felhasználóbarát és magyar kezelőfelületű legyen választottunk, erről azonban gyorsan le kellett mondanunk.

Itt a történetet egy picit meg kell szakítanunk. Persze valamennyien tudjuk, hogy Magyarországon létezik nagy tömegű szöveg megjelenítésére, visszakeresésére alkalmas, a fenti kritériumoknak bőven megfelelő szoftver, s azt is, hogy nem volna lehetetlen szöveges állományainkat ezzel kezelteni. Mégsem életszerű, hogy egy kisközség könyvtárosa önkormányzati anyagait félvévenként, egy városi a helyi lapot negyedévenként, egy megyei könyvtár a megyei lapot havonta ezt az eljárást választva tegye elérhetővé, kezelhetővé.

Más lenne persze a helyzet, ha a jobban hozzáértők ajánlanának számunkra egy olyan eljárást, amely megfelel e követelményeknek (persze lehetne ezekről vitát nyitni), megvásárolható (pályázati úton persze), és az erre vállalkozó (megyei? regionális?) könyvtárak vállalnák a hálózatukba tartozó intézmények – megfelelő formátumban – hozzájuk beküldött anyagainak konvertálását...

Majd eljön ennek is az ideje! Szóval barkácsoljunk tovább...

Történeti rész következik, akár át is lehet ugrani, de nem hagyhatom ki.

A nagy mennyiségű szöveg tehát már 1997-ben rendelkezésünkre állt. Akkor még – ki emlékszik már erre... – DOS operációs rendszerre kellett megoldást keresnünk, s hihetetlen szerencsénk volt.

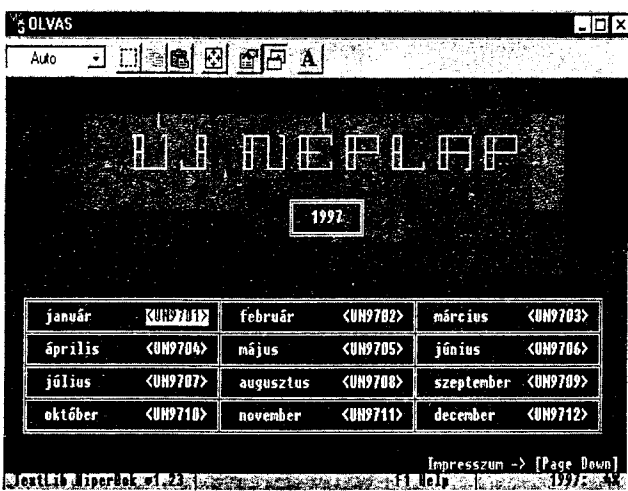
Nem volna jó, ha a könyvtártörténet elfelejtene az első magyar „elektronikus könyvet”, *Drótos László* (akkor Miskolci Egyetemi Könyvtár, ma OSZK MEK) *Hálózati információforrások használatát* (1992), melyben a hipertext program mellett ott csücsült egy *Lookfor.com* nevű állomány és csodákra volt képes:

```
Join expressions with ORs & ANDs.
is wild only at head of an expression.
<F8>:: setup table and other values.
<F2>::: all ANDed terms within 300 chars.
<F3>::: Graphics characters are converted.
<F4>::: Jump ahead after hit is NORMAL.
<F5>::: Hit appears on line 2.
<ESC> <ENTER> to just continue.

Looking for: _
```

A program az alkönyvtárba elhelyezett text szövegeket olvasta végig a keresőkérdés beírása után. A keresőszót csonkolva is be lehetett írni, keresőkifejezéseket össze lehetett kapcsolni az 'or' vagy az 'and' operátorral, s be lehetett állítani, hogy a kapcsolat meglétét száz, háromszáz vagy ezer karakteren belül, illetve az egész fájlban keresse-e.

Nem volt más dolgunk, mint hogy a lap anyagát naponta fájlokba rendezzük (oh, boldog emlékeztető Norton Editor!), s tulajdonképpen kész is volt a szolgáltatás. Az állományok olvasását egy szintén DOS-os (a TextLib programhoz „járó”, a dokumentáció olvasásához szükséges) hipertext program tette lehetővé:

Három év anyaga készült el ezzel az eljárással, amikor 1999 májusában megjelent a Könyvtári Levelező/lap-ban *Fejős László CDS/ISIS Windows-os változatban* című írása. E mérföldkövet jelentő publikáció a legjobbkor jött, ekkor már ugyanis roppantul szégyelltük a „korszerűtlen” DOS-os megjelenést, és – mi tagadás – untuk a találatok kinyomtatásával járó nehézségeket.

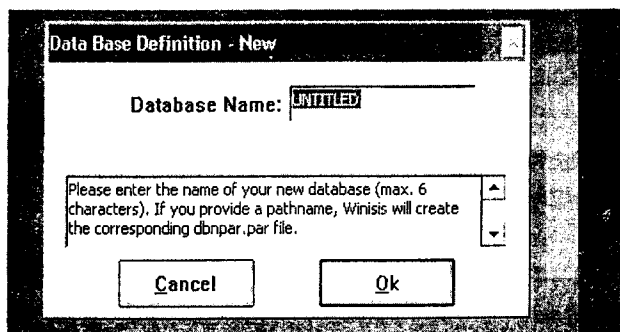
A WinISIS beszerzése, telepítése, beállítása

A WinISIS programhoz viszonylag könnyen hozzá lehet jutni. A <http://www.bireme.br/isis/I/winisis.htm> címen¹, rá kell kattintani a *winisis14.exe* linkre, s letölthetjük. A tömörített fájl kibontásához szükséges jelszót regisztráció után – pár napon belül e-mail-ben – kapjuk meg. A regisztrációs adatlap (*Request of use of WinISIS License*) on-line kitölthető ugyanezen a helyen. Az installálás szokványosan megy, s a program – mint minden Windows-os program – elindítható.

Kisebb problémát jelent, ha gépünkön Windows 2000, NT vagy XP (és ami még ezután jön) operációs rendszer fut. Ebben az esetben, talán mivel a WinISIS 16 bites alkalmazás, le kell még töltenünk egy *CTL3D.DLL* állományt a <http://www.bireme.br/isis/I/help2000.htm> címről (ezt el kell helyezni a C:\windows\ vagy C:\winnt\system alkönyvtárban), illetve a parancsikonnál be kell állítani a FUTTATÁS KÜLÖN MEMÓRIATERÜLETEN opciót (ikonra kattintás jobb gombbal, lokális menüben TULAJDONSÁGOK pont választása, a PARANCSIKON fülön a SPECIÁLIS... gomb kiválasztása, s itt pipa a megfelelő négyzetbe).

Új adatbázis definiálása

A WinISIS-ben olyan egyszerű feladatra, mint egy lap cikkeinek a kezelése, adatbázist létrehozni roppant egyszerű, csak bele kell vágni. Ha a menüsor DATABASE feliratára kattintunk és a legördülő menüből a NEW... pontot választjuk, a megjelenő ablakba máris beírhatjuk adatbázisunk nevét.

¹ A cikkben szereplő linkeket 2003. február 25-én ellenőriztem. (A telepítőprogram a BME-OMIKK igazgatóságán CD-n is beszerezhető dr. Vásárhelyi Páltól egy regisztrációs adatlap kitöltése „árán”. CD-t vinni kell a másoláshoz, s erre a Winisis mellett egyéb hasznos programok is rákerülnek. – A szerk.)

A kedvező végkifejlet érdekében lehetőleg „hagyományos” módon, nyolc betűnél nem hosszabb, ékezet nélküli nevet adjunk adatbázisunknak. Ne lepődjünk meg azon, ha a név minden ellenkező törekvésünk ellenére csupa nagybetűvel jelenik meg a DATABASE NAME mezőben. Így van és kész!

Az OK gomb „megnyomása” után a DATA BASE DEFINITION – FIELD TABLE adatlapra kell beírnunk, hogy milyen mezőket szeretnénk adatbázisunkba:

Tag	Name	Type	Rep	Pattern/Subfields
1	Szerző:	Alphanumeric	R	
2	Cím:	Alphanumeric	R	
3	Alcím:	Alphanumeric	R	
4	Rövat:	Alphanumeric	R	
5	Szöveg:	Alphanumeric	R	

A TAG oszlop automatikusan fogja sorszámozni mezőinket. A NAME: oszlopba a mező nevét, a TYPE választómezőben tartalma típusát adhatjuk meg. Egy mező lehet ALPHABETIC (alfabetikus – csak betűket tartalmazó), NUMERIC (numerikus – csak számokat tartalmazó) vagy ALPHANUMERIC (alfanumerikus – betűket és számokat egyaránt tartalmazó). E beállításokkal (bár mint látszik, én nem tettem meg) elkerülhetjük, hogy egyszer 2003.02.26., egyszer meg 2003.II.26. formában adjuk meg a dátumadatot. A REP: alatti kis négyzet beikszelésével ismételtetővé tehetjük mezőinket. Erre pl. a többszerzős cikkek miatt lehet szükségünk. Hogy a PATTERN/SUBFIELDS: oszlop mire jó, nem tudom, de még sosem éreztem hiányát... *(Almezőket definiálhatunk benne. Pl. a szerzőket közreműködésük jellege szerint megkülönböztetjük. – A szerk.)*

Egy sor szerkesztését (egy mező definiálását) az ADD gombra kattintással fejezhetjük be, s miután összes mezőnk felvettük, a jobbra mutató nyílra kattintással léphetünk a DATA BASE DEFINITION – DATA ENTRY WORKSHEETS ablakba. Itt azt határozhatjuk meg, hogy a mezőink közül melyik látszódjon majd az adatbeviteli űrlapon. (A jobbra mutató nyíllal tudjuk a bal oldali hasázból a megjeleníteni kívánt mezőket a jobb hasázbba átvinni, a balra mutatóval pedig a tévedésből átvittet visszavinni. A dupla nyíl mindent visz.)

A baloldali oszlopban a le-fel nyilakkal a mezők adatlapon való megjelenésének sorrendjét tudjuk beállítani. (Ha adatbevitel közben kiderül, hogy más sorrend jobb lenne, később módosíthatunk, de azért érdemes ezt előre, alaposan átgondolni.)

A jobb alsó sarokban a balra mutató nyíllal visszaléphetünk az előző adatbeviteli laphoz, ha rájöttünk, hogy valamit elfelejtettünk, a jobbra mutatóval továbbléphetünk a nyomtatási formátum elkészítéséhez.

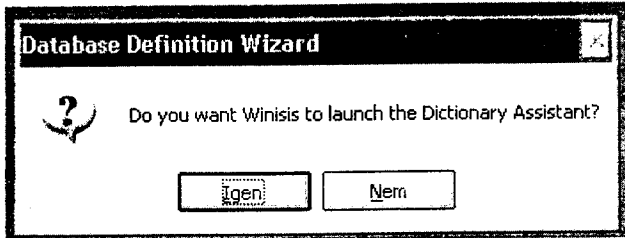
A gép először megkérdezi, hogy igénybe vesszük-e ehhez a WinISIS segítségét:

IGEN válasz esetén pedig felajánl egy pár nyomtatási formátumot:

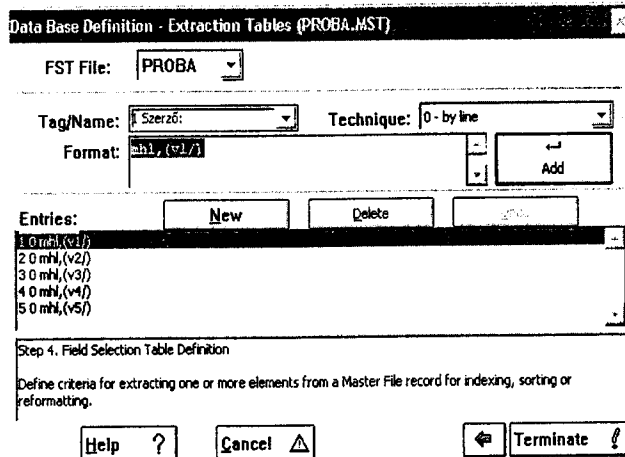
Kezdetnek válasszuk a legegyszerűbbet (NORMAL STYLE). Az OK után megjelenik választottunk forrása, amihez (egyelőre) ne nyúljunk hozzá:

Később persze egy adatbázishoz akár több megjelenítési formátumot is készíthetünk, ehhez célszerű, ha tanulmányozzuk a DOS-os ISIS-hez kiadott *MikorISIS. Felhasználói kézikönyvet* (Bp., MTA SZTAKI, 1990). De így is látni fogunk mindent.

A továbbladáshoz kattintsunk rá a jobbra mutató nyílra, hogy a DATA BASE DEFINITION – EXTRACTION TABLES adatlapon meghatározhassuk, melyik mezőnket milyen módon szeretnénk adatbázisunkban indexelni, invertálni. Ehhez egy közbeeső ablakon még IGEN-t kell mondanunk,

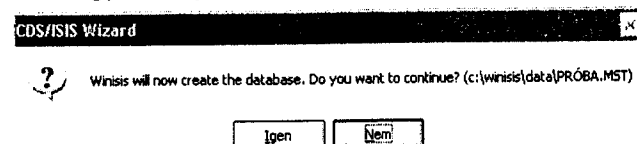

majd – vélhetően programhiba miatt – NE határozzuk meg, hogy melyiket miként kívánjuk visszakereshetővé tenni, hagyjuk úgy, ahogy van:

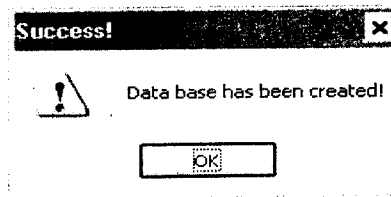

Ebben a helyzetben minden mezőnkben a sor egészét fogja visszakereshetővé tenni a program, amin természetesen változtatni fogunk. Ha most tennénk meg, az adatbázis létrehozását a folyamat végén hibaüzenettel lehetetlenné tenné a WinISIS (legalábbis tíznél több próbálkozás után is ezt tapasztaltam), ezt tehát később, az adatbázis módosításánál érdemes megtenni.

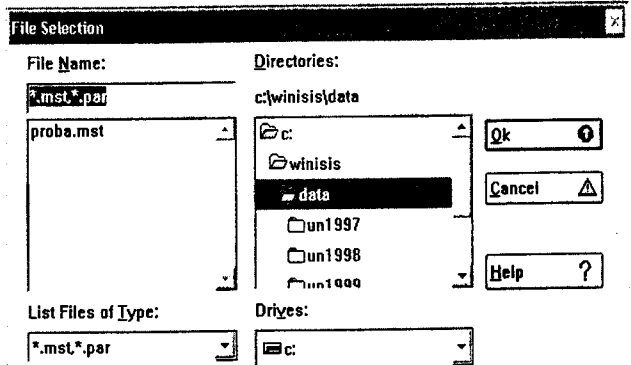
Most tehát kattintsunk rá a TERMINATE gombra, hogy a végső kérdésre

igent mondhatunk, és létrejön adatbázisunk:

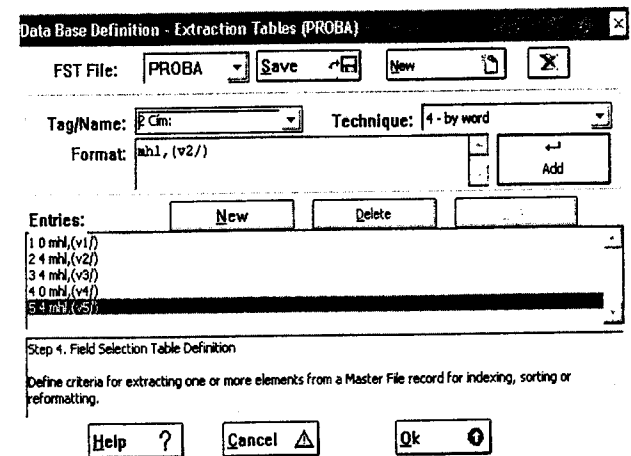
Ezután mindjárt fel is ajánlja nekünk a gép, hogy nyissuk meg az adatbázist (a *proba.mst* felíratra kell kattintani kétszer),

s tulajdonképpen meg is kezdhethetnénk a munkát, ha nem kellene visszatérnünk az egyes mezők visszakereshetőségi módjának beállításaihoz.

Ennek érdekében az adatbázis megnyitása után a felső menüsorban kattintsunk rá az EDIT pontra, a legördülő menüből pedig válasszuk ki a FIELD SELECTION TABLES lehetőséget.

Itt tudjuk beállítani, hogy melyik mezőt miként kívánjuk feldolgozni a programmal:

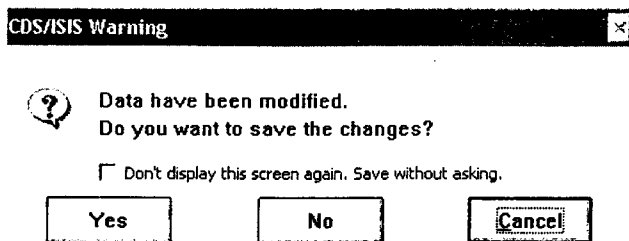
Ez egy picit nehézkes, érdemes jól odafigyelni! Először az ENTRIES: ablakban kattintsunk rá kétszer a szerkeszteni kívánt mezőre. Akkor jó a kijelölés, ha a FORMAT: ablakban a kiválasztott mező utáni karaktersorozat jelenik meg (a képen: mh1, (v5/), a TAG/NAME: mezőben pedig a megfelelő mezőnév (5 Szöveg:). Ezután a

TECHNIQUE: választómezőben ki kell választanunk az indexelés módját. Én a választékból kettőt szoktam használni, a 0 – by line vagy a 4 – by word lehetőséget. Az előbbi a sort indexeli (tehát Lópici Gáspár szerző Lópici Gáspárként, egy helyen jelenik meg az indexben, az utóbbi pedig az egyes szavakból készíti a visszakeresésnél használható szótárt.

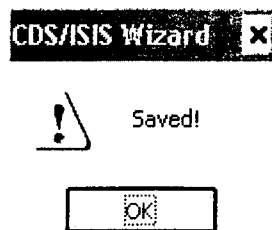
A mező többi lehetősége is biztosan nagyon hasznos, ha majd valaki könyvet ír a WinISIS-ről, nyilván részletesen fogja tárgyalni azokat.

Az indexelési/invertálási mód kiválasztása után az ADD gombra kell kattintani, hogy a beállítás megőrződjön. Itt sem baj, ha később meggondoljuk magunkat, új beállítással újraindexelhetjük adatbázisunkat.

Változtatásainkat természetesen jóvá is kell hagyatnunk a géppel:

A megnyugató visszaigazolás a mentésről:

Nem tudom, hány kedves olvasónak volt türelme ezt az írást idáig végigbogarászni. Mindenesetre, ha nem küldenek tiltakozó leveleket a szerkesztőségbe, a következő számba megírom, hogy történik az adatbevitel, hogyan lehet egyszerűen és gyorsan keresni, nyomtatni, s mit ügyetlenkedtem össze ahhoz, hogy az ékezetes magyar betűk is kezelhetőek legyenek a WinISIS-ben. Aki viszont türelmetlenebb, s már a fentiek alapján belevágna adatbázisa létrehozásába, s úgy véli, valamit nem elég világosan fejtettem ki, keressen a takats@mail.vfmk.hu e-mail címen, vagy az (56) 510-112-es telefonon.

Takáts Béla könyvtáros
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei
Verseghy Ferenc Könyvtár

**Könyvtári
Intézet**

Nyilvános könyvtárak adatbázisa

Hogyan keressünk?
KERESÉS

Bevezető

Az 1997. évi CXL. törvény új alapokra helyezte a magyar könyvtári rendszert: szabályozta a mindenki számára hozzáférhető nyilvános könyvtári ellátást, meghatározta a nyilvános könyvtár alapkövetelményeit, alapfeladatait és előírta, hogy a nyilvános könyvtárakról jegyzéket kell vezetni. A Könyvtári Intézet a 64/1999. (IV. 28.) Korm. rendelet szerint közreműködik a jegyzék vezetésével kapcsolatos feladatok ellátásában. **A jegyzékre került nyilvános könyvtárak Kulturális Közlönyben megjelentetett hivatalos listája - a Nyilvános könyvtárak jegyzéke - hozzáférhető a NKÖM honlapján (www.nkom.hu/infoteka/konyvtar).**

A Könyvtári Intézet adatbázisa az 1995-96-ban kiépített Microsis alapú KALAUZ-adatbázis és az adatbázis alapján 1997-ben kiadott Könyvtári Minerva 1996. a könyvtárak szolgáltatási kalauza c. kézikönyv továbbfejlesztésével jött létre, napjainkban - konvertálás után - a Microsoft Access 2000 (9.0) változatával épül. Az adatbázis helyben hozzáférhető a Könyvtári Intézet Szervezési és Elemző Osztályán, a nyilvánosságának szánt adatai elérhetőek a Könyvtári Intézet honlapjáról, ahol SQL alapú adatbázis JAVA keresőfelületen biztosítja a többszempontú visszakeresést.

Az adatbázisban a beérkezés pillanatában megjelenítjük mindazokat a változásokat, amelyek a már nyilvános joggal bíró könyvtárak adataiban következnek be; ill. a miniszteri döntés után (a Kulturális Közlöny megjelenésének átfutási ideje alatt) azonnal közöljük az újonnan nyilvános jogot szerzett könyvtárak adatait. A nyilvánosság ténye, ill. a módosított adatok természetesen ebben az esetben is csak a Közlöny megjelenése után válnak hivatalossá.

A kormányrendelet szabályozta a nyilvános könyvtárak jegyzékének tartalmát: a jegyzékre való bejelentkezést a könyvtárfelelősök feladatává tette, előírva a benyújtandó dokumentumok körét. Az adatbázisban szereplő adatok tehát a benyújtott *Alapító okiratok*, a kormányrendelet mellékleteként kitöltött *Nyilatkozatok* (esetleg *Szervezési és Működési Szabályzatok*) alapján kerültek felvételeire.